

Trends van Vlaamse akkervogelpopulaties in Europese context

» Glenn Vermeersch, Koen Devos, Simon Feys, Iwan Lewylle & Thierry Onkelinx

Akkervogels hebben het in vrijwel geheel Europa hard te verduren (Donald *et al.* 2001, 2006; Voříšek *et al.* 2010). Tal van soorten vertonen alarmerende en blijvende afnames (EBCC 2017). Recente monitoringresultaten tonen aan dat ook de Vlaamse akkervogelpopulaties niet aan die algemene trend ontsnappen. In deze bijdrage wordt de huidige stand van zaken bondig samengevat.

» **Figuur 1.** Akkervogels op het plateau van Outgaarden, één van de laatste bolwerken van akkervogels in Vlaanderen. (Foto: Freek Verdonckt)
 Figure 1. Farmland birds on the tableland of Outgaarden, one of the last strongholds of farmland birds in Flanders. (Photo: Freek Verdonckt)

Wat zijn akkervogels?

In landbouwgebied broedende vogelsoorten worden traditioneel opgedeeld in akker- en weidevogels. Echte weidevogels zoals Grutto *Limosa limosa*, Kemphaan *Calidris pugnax* en Slobeend *Spatula clypeata* komen in het broedseizoen niet op akkerland voor.

Alle vogelsoorten die hun volledige of gedeeltelijke levenscyclus doorbrengen in akkergebieden kunnen beschouwd worden als akkervogels. Het is tevens een verzamelnaam voor alle vogelsoorten in landbouwgebied die niet als echte weidevogels kunnen beschouwd worden. We beperken ons hier echter tot die soorten die in Vlaanderen als broedvogel voorkomen én waarvan de meerderheid van de gekende populatie tijdens de broedperiode afhankelijk is van akkers en/of akkerranden omwille van nestgelegenheid en/of foerageergebied (Dochy & Hens 2005, Maes *et al.* 2014).

Akkervogels kunnen ruwweg verdeeld worden in twee categorieën (Dochy & Hens 2005, Dochy 2014): enerzijds OLA's of open landschappen akkervogels en anderzijds KLA's of kleinschalige landschappen akkervogels. De soorten van open landschappen broeden en foerageren in open terrein, in de landbouwteelten, vaak verwijderd van de randen met eventuele kleinschalige landschapselementen. De andere groep akkervogels broedt en foerageert in hagen, houtkanten, rietkragen, of andere vegetaties in de randen van de landbouwpercelen. Deze laatste groep is echter niet exclusief gebonden aan grootschalige akkervogelgebieden. Soorten als Putter *Carduelis carduelis*, Ringmus *Passer montanus*, Spotvogel *Hippolais icterina*, Grasmus *Sylvia communis* en Braamsluiper *Sylvia curruca* voelen zich eveneens thuis in brede houtkanten en aller-

hande aanplantingen grenzend aan graslanden of nabij (al dan niet agrarische) bebouwing. In dit artikel richten we ons daarom hoofdzakelijk op de soorten akkervogels van open landschappen en in mindere mate op soorten uit de groep van de KLA's. Finaal werden de volgende soorten weerhouden: Grauwe Kiekendief (OLA), Kievit (OLA), Scholekster (OLA), Kwartel (OLA), Patrijs (KLA), Gele Kwikstaart (OLA), Veldleeuwerik (OLA), Geelgors (KLA) en Grauwe Gors (OLA).

Beschikbare gegevens en trendberekening

In Vlaanderen lopen twee monitoringprojecten die de basis vormen voor trendberekeningen bij broedvogels. INBO coördineert beide projecten terwijl Natuurpunt Studie instaat voor de organisatie van het terreinwerk. Het project 'Bijzondere Broedvogels Vlaanderen' – kortweg BBV – loopt sinds 1994 en is opgezet om de aantalsontwikkeling en verspreiding van zeldzame en koloniebroedende soorten op te volgen. Hieronder vallen Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* en

Door deze gegevens van jaar tot jaar te vergelijken wordt een relatieve maat voor de trend bekomen die wordt weergegeven in de vorm van een index (Onkelinx *et al.* 2013). Via het ABV-project kon een betrouwbare trend berekend worden voor Kievit, Scholekster, Patrijs, Gele Kwikstaart, Veldleeuwerik en Geelgors. Door de sterke jaarlijkse aantalsfluctuaties en de onregelmatige verspreiding bleek dit bij de Kwartel *Coturnix coturnix* niet mogelijk.

Van de meeste soorten akkervogels beschikken we via bovenvermelde projecten over een tijdreeks van tien jaar trendgegevens (2007-2016). Bij heel wat van die soorten is de afname echter al veel langer aan de gang en is in heel Europa ingezet vanaf de tweede helft van de 20^e eeuw (Reif 2013). In Vlaanderen beschikken we niet over voldoende lang lopende monitoringprojecten om voor de verschillende soorten precies in te schatten wanneer de afname werd ingezet. Toch wijzen de wel beschikbare gegevens op een dalende trend die ook hier begon in de jaren 1950. Het betreft vaak atlasge-

Figuur 2. De Grauwe Gors *Emberiza calandra* is een van een symboolsoort in de akkervogelmonitoring, ook elders in Europa. (Foto: Yves Adams/Vilda)
Figure 2. Corn Bunting *Emberiza calandra* is one of the emblematic species of farmland bird monitoring, also in the rest of Europe. (Photo: Yves Adams/Vilda)

sinds enige tijd ook Grauwe Gors *Emberiza calandra*. Bij deze laatste soort vormden vooral de gegevens die aangeleverd werden door de 'Werkgroep Grauwe Gors' (www.grauwegors.be) een belangrijke aanvulling. Bij de soorten die onder het BBV-project vallen, wordt gestreefd naar een zo volledig mogelijke teldekking in Vlaanderen. Ook losse waarnemingen worden meegerekend.

In 2007 werd ook gestart met de monitoring van algemenere soorten via het project 'Algemene Broedvogels Vlaanderen' (ABV). Het gaat om soorten die te talrijk en wijdverspreid zijn om gebiedsdekkend over geheel Vlaanderen te tellen. Deze groep wordt daarom steekproefsgewijs opgevolgd, waarbij aan een random selectie van 1 km²-hokjes drie bezoeken per telseizoen worden gebracht. Bij elk bezoek worden alle (broed)vogels gedurende vijf minuten geteld.

gegevens die de loop van de laatste decennia zijn verzameld op zowel nationaal, Vlaams, provinciaal als regionaal niveau. Voor een algemene beschrijving van de trends in Vlaanderen tot en met 2002-2003 kunnen we verwijzen naar de soortteksten in de Vlaamse broedvogelatlas (Vermeersch *et al.* 2004).

Grauwe Kiekendief – *Circus pygargus*

De Grauwe Kiekendief is sinds de jaren '80 van de vorige eeuw een onregelmatige, zeldzame broedvogel geworden in Vlaanderen en in de meeste jaren is zij zelfs helemaal afwezig als broedvogel. Voorheen was de soort een vaste broedvogel in de Kempense heidegebieden (Geuens 1989). Tegenwoordig wordt vooral in grootschalige akkercomplexen met een groot aandeel graanteelt af en toe nog

Figuur 3. Grauwe Kiekendief *Circus pygargus* juveniel in de avondzon. Broedseizoen 2018. Diksmuide (W) (Foto: Yves Adams/Vilda)
 Figure 3. Montagu's Harrier *Circus pygargus* juvenile in the evening sun. Breeding season 2018. Diksmuide (W) (Photo: Yves Adams/Vilda)

nestbouw vastgesteld. Dergelijke geïsoleerde broedparen kunnen gemakkelijk over het hoofd worden gezien zoals ook bleek in 2018 toen in de regio Westkust een nest met 4 jongen werd ontdekt tijdens veldwerk i.f.v. nestbescherming voor Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus* (zie kadertekst in Vandewaerde 2018). De soort werd als 'Ernstig bedreigd' opgenomen in de nieuwe Rode Lijst (Devos *et al.* 2016). Voor de Grauwe Kiekendief bestaat reeds een goedgekeurd beschermingsprogramma (Vandegehuchte *et al.* 2015).

Kievit – *Vanellus vanellus*

Kieuiten kunnen zowel op weilanden als op akkers tot broeden komen en zijn aldus kenmerkend voor het gehele landbouwgebied in Vlaanderen. Door de grote maaidruk in (productie-)grasland proberen echter steeds meer Kieuiten op akkerland te broeden. Het aantal Kieuiten in Vlaanderen hield vrij goed stand tot het begin van de 21ste eeuw. In de periode 2000-2002 werd hun aantal geschat op 14.000 tot 20.000 broedparen (Devos 2004a). Het tij lijkt echter gekeerd. Met een significante afname van 59% over de periode 2007-2016 (Figuur 4) is de kortetermijntrend sterk negatief en werd de soort in de nieuwe Rode Lijst opgenomen in de categorie 'Bedreigd' (Devos *et al.* 2016).

De recente afname van de Vlaamse populatie ligt in de lijn van de Europese cijfers (-55% in 1980-2015 en -20% in 2006-2015, www.ebcc.info).

Scholekster – *Haematopus ostralegus*

Hoewel een van oorsprong aan kusten en getijdengebieden gebonden soort, broeden Scholeksters al enkele decennia in flinke aantallen in het binnenland onder andere in landbouwgebieden, vooral akkerland. De soort kende in Vlaanderen een sterke toename in de tweede helft van de 20ste eeuw. In de periode 2000-2002 werd het broedbestand geschat op 1.500-2.000 paren (Devos 2004b). De cijfers van het ABV-project over de periode 2007-2016 (Figuur 5) wijzen op een zekere stabilisatie van de aantallen (niet significante afname van 2% per jaar). In de nieuwe Rode Lijst (Devos *et al.* 2016) wordt de soort beschouwd als 'Momenteel niet in gevaar'.

Op Europees niveau wordt de Scholekster niet beschouwd als een typische landbouwsoort. De langetermijntrend (1980-2015) toont een afname van 16%. Op korte termijn (2006-2015) lijkt de afname echter nog te versnellen (-28%, www.ebcc.info). Vooral in Nederland is de afname opvallend; daar halveerde de populatie gedurende de laatste twee decennia (Ens *et al.* 2009, www.sovon.nl).

Patrijs – *Perdix perdix*

Patrijzen zijn echte akkervogels die in functie van nestgelegenheid vooral nood hebben aan voldoende kleinschaligheid in de vorm van hagen, houtkanten en een gevarieerde, ruige begroeiing in de perceelsranden. Het is een soort die zich niet gemakkelijk laat inventariseren met klassieke telmethoden en mede daardoor is er weinig betrouwbare informatie beschikbaar over trends op langere termijn. Beschikbare gegevens wijzen op een globale achteruitgang in de jaren 1970 en 1980 en een zekere stagnatie in de jaren 1990. In de periode 2000-2002 werd het Vlaamse broedbestand geschat op 3.500-10.000 paren (Devos 2004c). Sindsdien lijkt de Patrijs opnieuw sterk af te nemen. Recente ABV-gegevens wijzen op een afname van ruim 50% over de periode 2007-2016 (Figuur 6) en de soort werd dan ook net als Kievit in de nieuwe Rode Lijst opgenomen in de categorie 'Bedreigd' (Devos *et al.* 2016).

De Europese cijfers zijn nog dramatischer en tonen een afnemende langetermijntrend van maar liefst -94% (1980-2015) en een doorzettende afname op korte termijn (-62% (2006-2015), www.ebcc.info).

Gele Kwikstaart – *Motacilla flava*

Tussen 1950 en 1980 kende deze soort grote verliezen in Vlaanderen. In die tijd was de Gele Kwikstaart nog een typische soort van vochtige weilandgebieden, inmiddels grotendeels ongeschikt geworden door ontwatering en landbouwintensivering. Vanaf begin de jaren '80 is de soort steeds meer gaan broeden in akkerbouwgebieden en leek de Vlaamse broedpopulatie zich deels te herstellen van de eerdere populatieverliezen. De verzamelde gegevens in het kader van de Vlaamse broedvogelatlas lieten echter geen betrouwbare schatting van het aantal broedparen toe (Herremans 2004). Sinds 2007 lijkt er opnieuw sprake van een matige afname van ca. 20% (Figuur 7). Op de Rode Lijst wordt de soort als 'Momenteel niet in gevaar' beschouwd (Devos *et al.* 2016). De grootste afname vond in Europa plaats op de langere termijn (-76%, 1980-2015), terwijl die afname lijkt af te remmen op de korte termijn (-8%, 2006-2015, www.ebcc.info).

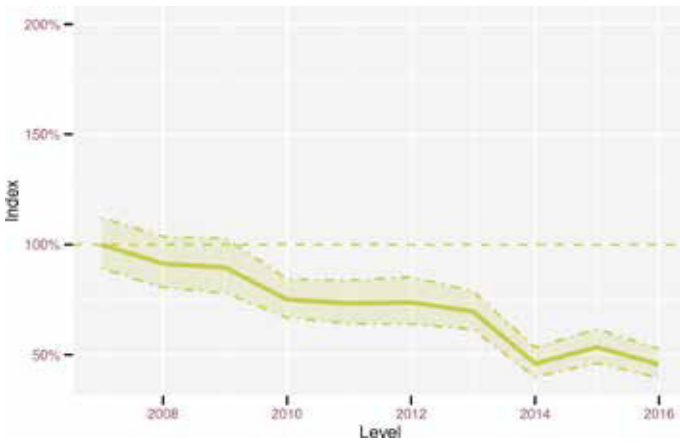
Veldleeuwerik – *Alauda arvensis*

Deze eens zo algemene vogel gold lange tijd als één van de snelst afnemende soorten in het landbouwgebied en in heel wat regio's is ze ondertussen zo goed als verdwenen als broedvogel. Ten opzichte van de jaren 1960 is de Vlaamse broedpopulatie wellicht met 95% afgenomen. In de periode 2000-2002 bleven naar schatting nog

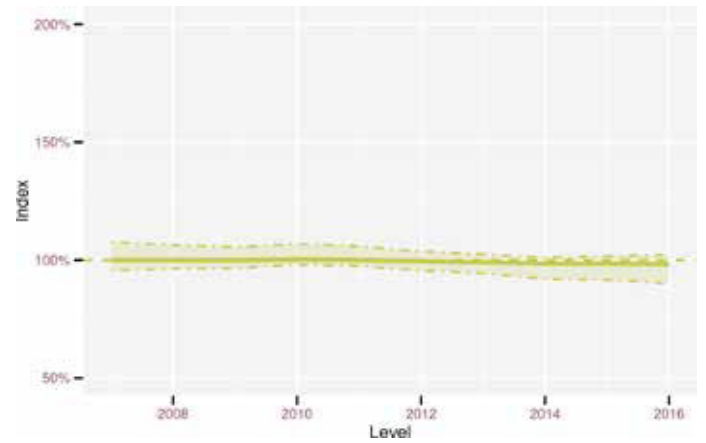
Figuur 9. We zien een licht herstel in de Vlaamse populatie van Geelgorzen *Emberiza citrinella*. Maar zet die trend zich ook op langere termijn door? (Foto: Glenn Vermeersch)

Figure 9. A slight recovery of the Flemish population of Yellowhammer *Emberiza citrinella* is noticeable. But will this trend continue? (Photo: Glenn Vermeersch)

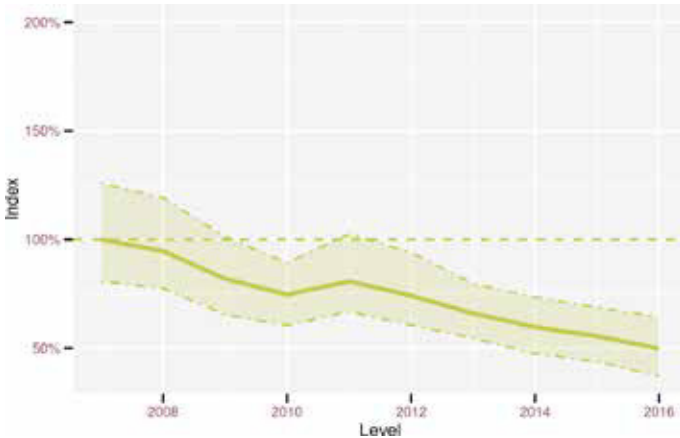
» **Figuur 4.** Trend van Kievit *Vanellus vanellus* in Vlaanderen volgens Algemene Broedvogel (ABV) tellingen in de periode 2007-2016.

Figure 4. Trend for Lapwing *Vanellus vanellus* according to Common Breeding Bird (ABV) surveys in Flanders (2007-2016).

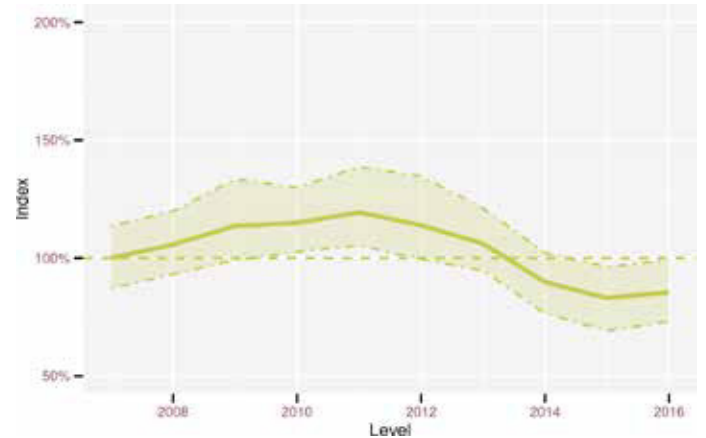
» **Figuur 5.** Trend van Scholekster *Haematopus ostralegus* in Vlaanderen volgens ABV-tellingen in de periode 2007-2016.

Figure 5. Trend for Oystercatcher *Haematopus ostralegus* in Flanders according to ABV counts between 2007-2016.

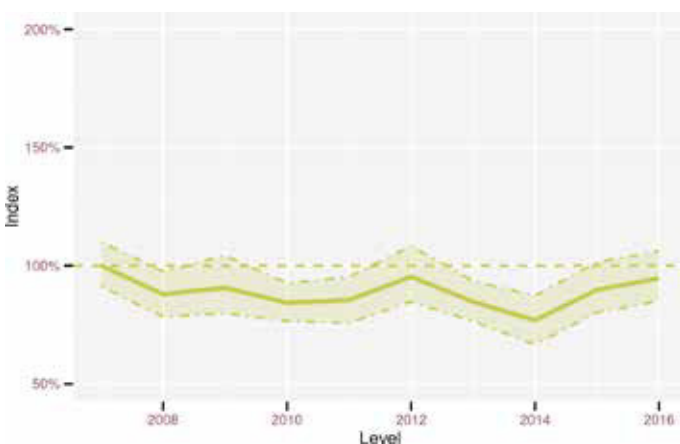
» **Figuur 6.** Trend van Patrijs *Perdix perdix* in Vlaanderen volgens ABV-tellingen in de periode 2007-2016.

Figure 6. Trend for Partridge *Perdix perdix* in Flanders according to ABV counts between 2007-2016.

» **Figuur 7.** Trend van Gele Kwikstaart *Motacilla flava* in Vlaanderen volgens ABV-tellingen in de periode 2007-2016.

Figure 7. Trend for Yellow Wagtail *Motacilla flava* in Flanders according to ABV counts between 2007-2016.

» **Figuur 8.** Trend van Veldleeuwerik *Alauda arvensis* in Vlaanderen volgens ABV-tellingen in de periode 2007-2016.

Figure 8. Trend for Skylark *Alauda arvensis* in Flanders according to ABV counts between 2007-2016.

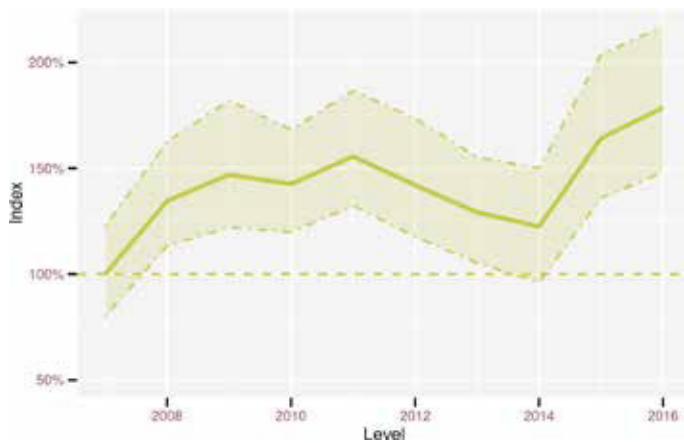
9.000-11.000 paren over in Vlaanderen (Stevens 2004). Sindsdien lijkt de soort iets beter stand te houden maar er is nog steeds sprake van een verdere, matige afname. De ABV-cijfers over de periode 2007-2016 (Figuur 8) tonen een achteruitgang van 18%. Daarmee kwalificeerde deze typische landbouwsoort zich voor de categorie 'Kwetsbaar' in de Rode Lijst (Devos *et al.* 2016).

De Europese resultaten liggen in dezelfde lijn: een forse afname op lange termijn (-56%, 1980-2015) en een wat minder snelle afname op korte termijn (-15%, 2006-2015, www.ebcc.info).

Geelgors – *Emberiza citrinella*

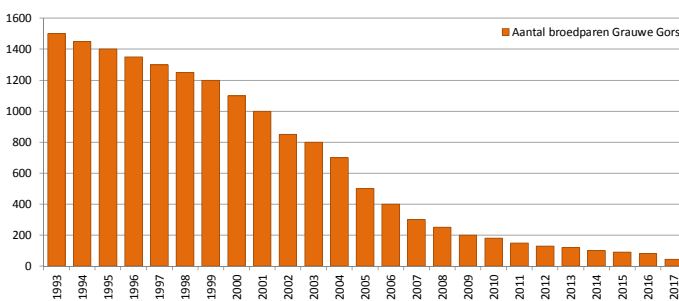
Op basis van de gegevens van de Vlaamse broedvogelatlas werd het broedbestand in Vlaanderen in de periode 2000-2002 geschat op 3.400-4.000 paren. In de jaren 1960 ging het nog om bijna 20.000 paren (Rutten 2004a). Recente ABV-gegevens tonen aan dat de sterk dalende trend in de tweede helft van de vorige eeuw inmiddels gekeerd is. Over de periode 2007-2016 (Figuur 10) werd een toename van bijna 50% genoteerd maar het hoge niveau van ruim 50 jaar geleden blijft nog veraf. Het broedareaal lijkt ook weer wat uit te breiden in westelijke richting, vooral in de Kempen, in vergelijking met het areaal zoals gerapporteerd tijdens de laatste atlasperiode (2000-2002, Vermeersch *et al.* 2004). Als gevolg van deze positieve tendensen is de soort in de nieuwe Rode Lijst opgenomen in de categorie 'Momenteel niet in gevaar' (Devos *et al.* 2016).

De recente toename van de Vlaamse populatie is tegengesteld aan de Europese trend die zowel op de lange termijn (-45%, 1980-2015) als op de korte termijn (-11%, 2006-2015) een blijvende afname vertoont.

Figuur 10. Trend van Geelgors *Emberiza citrinella* in Vlaanderen volgens ABV-tellingen in de periode 2007-2016.

Figure 10. Trend for Yellowhammer *Emberiza citrinella* in Flanders according to ABV counts between 2007-2016.

Figuur 11. De afname van het aantal broedparen van Grauwe Gors *Emberiza calandra* in Vlaanderen in de periode 1993-2017 volgens Bijzondere Broedvogel (BBV) tellingen en aanvullende data van Werkgroep Grauwe Gors.

Figure 11. Crash in the number of breeding pairs of Corn Bunting *Emberiza calandra* in Flanders according to Rare Breeding Birds (BBV) counts and additional data from the Corn Bunting Working group (1993-2017).

Grauwe Gors – *Emberiza calandra*

Midden de jaren '70 bedroeg het Vlaamse broedbestand naar schatting meer dan 3.000 paren maar daarna volgde een gestage afname (Figuur 11). Veldwerk voor de Vlaamse broedvogelatlas leverde nog hooguit 850-1.000 paren op voor de periode 2000-2002 (Rutten 2004b). Door een verdere achteruitgang is de Grauwe Gors inmiddels te zeldzaam geworden om nog opgepikt te worden in het ABV-meetnet: in 2018 werd de soort nog in slechts 1 ABV-kilometerhok waargenomen. De soort is als broedvogel verdwenen uit het westen van Vlaanderen en gaat ook in het resterende kerngebied in Haspengouw steeds verder achteruit. Cijfermateriaal dat werd verzameld voorafgaand aan en na de opmaak van de nieuwe Rode Lijst toont aan dat er in 2017 nog slechts 40-50 broedparen in Vlaanderen overbleven. De Grauwe Gors werd dan ook opgenomen in de categorie 'Ernstig bedreigd' (Devos *et al.* 2016).

De gecombineerde Europese trend toont een afname van 67% in de periode 1980-2015, maar een opmerkelijk herstel op de korte termijn (2006-2015) van 14% (www.ebcc.info).

Conclusie

Aan akkerbouw gebonden broedvogelsoorten in Vlaanderen blijven, op een enkele uitzondering na, gemiddeld nog steeds afnemen. Deze door het ABV- en BBV-project gedocumenteerde afname is al decennialang aan de gang en wordt vooral gedreven door een voortdurende intensivering van de bedrijfsvoering in de landbouw-

sector. Die intensivering wordt op haar beurt aangestuurd door het Europese landbouwbeleid en de daarmee samenhangende schaalvergroting, pesticiden-gebruik en monoculturen (zie o.a. Kleijn *et al.* 2009, Reif & Vermouzek 2018, Foppen 2018). Zo lang daar geen fundamentele wijzigingen in worden doorgevoerd wordt het moeilijk om met lokale, regionale of zelfs nationale initiatieven een ommekeer in de gerapporteerde trends te bewerkstelligen. De negatieve trends zetten zich immers ver over de landsgrenzen heen door zoals ook blijkt uit de cijfers die de *European bird census council* (EBCC) jaarlijks rapporteert in het kader van het 'Pan European Common Bird Monitoring Scheme (PECBMS)': De 'Common farmland bird indicator', gebaseerd op monitoring-data uit 28 verschillende Europese landen, vertoont een afname van maar liefst 55% in de periode 1980-2017 (www.ebcc.info). In de indicator worden gegevens verwerkt van 39 soorten kenmerkend voor het landbouwareaal doorheen Europa. Er wordt echter geen onderscheid gemaakt tussen soorten gebonden aan akkers, graslanden of een mix van beiden. Daarvan nemen 24 soorten af, terwijl slechts 6 soorten significant toenemen. Zes soorten vertonen stabiele trends en van de resterende 3 soorten zijn de verzamelde gegevens ontoereikend om er een betrouwbare trendberekening op te baseren. De enkele soorten die recent toenemen zijn Kortteenleeuwerik *Calandrella brachydactyla*, Koereiger *Bubulcus ibis*, Rotsmus *Petronia petronia*, Cirlgors *Emberiza cirlus*, Theklaleeuwerik *Galerida theklae* en Grauwe Gors. De meeste van deze soorten zijn geen broedvogel in Vlaanderen en de gemelde toename staat wellicht eerder in relatie tot klimaatopwarming dan dat ze het gevolg zou zijn van eventuele grootschalige aanpassingen aan het Europese landbouwbeleid (EBCC 2017).

Uit al het voorgaande blijkt hoe belangrijk een goed opgezette broedvogelmonitoring is. Dankzij het doorlopende ABV- en BBV- project beschikken we nu over goed onderbouwde data op niveau Vlaanderen. Ook de monitoring van herstelmaatregelen in Vlaanderen (bv. PDPO, De Bruyn 2018) wordt al enige tijd uitgevoerd, maar de opvolging/herhaling van lokale initiatieven (Dochy 2018, Herremans *et al.* 2018, Verdonck *et al.* 2018) is eveneens erg belangrijk om de Vlaamse trends op termijn nog beter te kunnen duiden.

Dankwoord

De in deze bijdrage gerapporteerde trends konden enkel berekend worden dankzij de reeds jarenlang volgehouden inzet van vele vrijwilligers en hun lokale coördinatoren die hun medewerking verlenen aan de BBV- en ABV-meetnetten, waarvoor dank!

Glenn Vermeersch¹, Koen Devos¹, Simon Feys², Iwan Lewylle² & Thierry Onkelinx¹

¹ INBO – Instituut voor Natuur en Bosonderzoek

² Natuurpunt Studie

Contact: glenn.vermeersch@inbo.be

Referenties

- De Bruyn L. 2018. Structurele monitoring voor de evaluatie van beheerovereenkomsten (PDPO). Themanummer akkervogels *Natuur.oriolus* 84 (3): 107-110
- Devos K. 2004a. Kievit. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 208-209.
- Devos K. 2004b. Scholekster. In: In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 196-197.
- Devos K. 2004c. Patrijs. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 178-179.
- Devos K., A. Anselin, G. Driessens, M. Herremans, T. Onkelinx, G. Spanoghe, E. Stienen, F. T'Jollyn, G. Vermeersch & D. Maes 2016. De IUCN Rode Lijst van de broedvogels in Vlaanderen. *Natuur.oriolus* 82 (4) 109-122.
- Dochy O. & M. Hens 2005. *Van de stakkers van de akkers naar de helden van de velden. Beschermingsmaatregelen voor akkervogels*. Rapport van het Instituut voor Natuurbehoud IN.R.2005.01, Brussel, i.s.m. het provinciebestuur West-Vlaanderen, Brugge.
- Dochy O. 2014. *Verslag van de Frans-Belgische akkervogelinventarisatie 2013*. Provincie West-Vlaanderen, Brugge. 105 p.
- Dochy O. 2018. Ervaringen met de bescherming van de Geelgors in West-Vlaanderen. Themanummer akkervogels *Natuur.oriolus* 84 (3): 30-38
- Donald P.F., R.E. Green & M.F. Heath 2001. Agricultural intensification and the collapse of Europe's farmland bird populations. *Proc. R. Soc. Lond. B*, 268: 25-29.
- Donald P.F., F.J. Sanderson, I.J. Burfield & F.P.J. van Bommel. 2006. Further evidence of continent-wide impacts of agricultural intensification on European farmland birds, 1990-2000. *Agriculture, Ecosystems & Environment* 116: 189-196.
- Ens B.J., B. Aarts, K. Oosterbeek, M. Roodbergen, H. Sierdsema, R. Slaterus & W. Teunissen 2009. Onderzoek naar de oorzaken van de dramatische achteruitgang van de Scholekster in Nederland. *Limosa* 89: 83-92.
- Foppen R., C. Hallmann, C. van Turnhout, N. Hofland, H. de Kroon & E. Jongejans 2018. Invloed van pesticiden op boerenlandvogels. Is de bewijsovervoering rond? Themanummer akkervogels *Natuur.oriolus* 84 (3): 10-14
- Geuens A. 1989. Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*. In Vlavico (red.). *Vogels in Vlaanderen. Voorkomen en verspreiding*. pp. 123-124. I.M.P, Bornem.
- Herremans M. 2004. Gele Kwikstaart. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 298-299.
- Herremans M., I. Jacobs & P. Vanormelingen. Toekomst voor de Kievit op akkerland? Themanummer akkervogels *Natuur.oriolus* 84 (3): 39-48
- Kleijn D., F. Kohler & A. Báldi 2009. On the relationship between farmland biodiversity and land-use intensity in Europe. *P. Roy. Soc. B-Biol. Sci.* 2009;276: 903-909.
- Maes D., H. Van Calster, A. Anselin, C. Belpaire, J. Casar, G. De Knijf, K. Devos, P.-J. Dhont, R. Gyselings, J. Packet, J. Speybroeck, E. Stienen, J. Stuyck, A. Thomaes, F. T'jollyn, K. Van Den Berge, W. Van Landuyt, G. Van Thuyne, J. Van Uytvanck, G. Vermeersch, H. Verreycken & M. Pollet 2014. *Haalbaarheid van het opstellen van multisoortenbeschermingsprogramma's*. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2014 (rapportnr. INBO.R.2014.3032147). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- Onkelinx T., G. Vermeersch & P. Quataert 2013. *Jaarlijkse Analyse Algemene broedvogelmonitoring*. Intern INBO Rapport, 166pp.
- Reif J. 2013. Long-term trends in bird populations: A review of patterns and potential drivers in North America and Europe. *Acta Ornithologica* 48, 1-16
- Reif J. & Z. Vermouzek 2018. Collapse of farmland bird populations in an Eastern European country following its EU accession. *Conservation Letters*. 2018;e12585. <https://doi.org/10.1111/conl.12585>
- Rutten J. 2004a. Geelgors. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 446-447.
- Rutten J. 2004b. Grauwe Gors. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 452-453.
- Stevens J. 2004. Veldleeuwerik. In: Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 286-287.
- Vandegeheuchte M., G. Van Hoydonck, K. Goemaere, I. Lewylle, J. Lambrechts en O. Heylen 2015. *Soortenbeschermingsprogramma voor de grauwe kiekendief*, 2015, Agentschap voor Natuur en Bos.
- Vandewaerde H. 2018. Plan Kiekendief: nieuw momentum voor akkervogelbescherming in Vlaanderen. Themanummer akkervogels *Natuur.oriolus* 84 (3): 101-106
- Verdonck F., R. Erens & R. Guelinckx 2018. De zwanenzang van de Grauwe Gors in Vlaanderen. Themanummer akkervogels *Natuur.oriolus* 84 (3): 15-29
- Vermeersch G., A. Anselin, K. Devos, M. Herremans, J. Stevens, J. Gabriëls & B. Van Der Krieken 2004 *Atlas van de Vlaamse broedvogels 2000-2002*. Mededelingen van het Instituut voor Natuurbehoud 23, Brussel, 496 blz
- Voríšek P., F. Jiguet, A. van Strien, J. Škorpilová, A. Klvaňová & R.D. Gregory 2010. *Trends in abundance and biomass of widespread European farmland birds: how much have we lost?* BOU Proceedings – Climate Change and Birds. <http://www.bou.org.uk/bouprocnet/ccb/vorisek-et-al.pdf>

Webreferenties

- http://ebcc.birdlife.cz/wp-content/uploads/2018/04/Leaflet-PECBMS_2017.pdf
- EBCC 2017. European wild bird indicators, 2017 update: *Common farmland bird indicator, Europe, single European species habitat classification, 1980-2017*. Prague, Czech Republic: European Bird Census Council. <http://www.ebcc.info/index.php?ID=558> (last accessed 20 November 2017).

Samenvatting – Summary – Résumé

Akkervogels hebben het in vrijwel geheel Europa hard te verduren en bijna alle soorten vertonen alarmerende en blijvende populatieafnames. We gaan na of de negatieve trends die elders in Europa gemeld worden ook in Vlaanderen worden vastgesteld. In deze bijdrage beperken we ons tot broedvogels die in Vlaanderen grotendeels afhankelijk zijn van akkers en/of akkerranden omwille van nestgelegenheid en/of foerageergebied. Met uitzondering van de Geelgors wordt de terugval van de aan akkers gebonden broedvogels ook hier bevestigd en dit aan de hand van gegevens verzameld in het kader van het ABV- en het BBV-project, aangevuld met losse waarnemingen en gegevens verzameld door de werkgroep rond de Grauwe Gors. De voortdurende afname wordt vooral gedreven door een intensivering van de landbouwsector die op haar beurt gedirigeerd wordt door het Europese landbouwbeleid.

Trends in Flemish farmland birds in a European context

Farmland birds have a hard time in almost all of Europe and almost all species show alarming and permanent population declines. We examine whether the negative trends reported elsewhere in Europe are also discernible in Flanders. All bird species that spend their full or partial life cycle in arable land can be considered as farmland birds. In this article we limit ourselves to breeding birds that in Flanders are largely dependent on fields and / or field margins because of nesting and / or foraging area. With the exception of Yellowhammer Emberiza citrinella, the

decline of the breeding birds dependent on farmland is confirmed here and collected on the basis of data within the framework of the Common Breeding Bird (ABV) and Rare Breeding Bird (BBV) surveys, supplemented with observations and data collected by the Corn Bunting working group. The continuous decline is mainly driven by an intensification in the agricultural sector, which in turn is conducted by European agricultural policy.

Tendances des populations d'oiseaux des champs en Flandre dans un contexte européen

Les oiseaux des champs ont des difficultés dans presque toute l'Europe et presque toutes les espèces présentent des déclin alarmants et persistants. Nous examinons si les tendances négatives signalées ailleurs en Europe se situent également en Flandre. Dans cet article, nous nous limitons aux oiseaux nicheurs qui, en Flandre, dépendent largement des champs et / ou des limites des champs en raison des zones de nidification et / ou de recherche de nourriture. À l'exception du Bruant jaune Emberiza citrinella, le déclin des oiseaux nicheurs liés aux champs est également confirmé ici sur base de données dans le cadre des projets concernant les oiseaux nicheurs communs et rares. Le tout est complété par des observations individuelles et des données recueillies par le groupe de travail autour du Bruant proyer. La baisse continue est principalement due à l'intensification du secteur agricole, qui est lui-même dirigé par la politique agricole européenne.